

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. VI.

Sibiu, Iunie 1899.

Anul XXX.

CULTURA POPORULUI.

Toată lumea scie, însași țăranimea se convinge tot mai mult, că numai cultura duce la fericirea individului și popoarelor. De aici efortarea generală în toate statele și la toate popoarele pentru a planta cultura în masa mulțimei, neexceptând nici femeea, care formează jumătate din neamul omnesc. De aici și stăruințele Românilor pentru înaintarea în cultură pe toate căile și în toate modurile.

Nu se poate nega, că doară n'am propășit în cultură, dar de altă parte nu se poate nega nici aceea, că cultura poporului nostru este paralizată atât prin legi, cât și prin indiferentismul multor conducători.

Dar ori-câte bețe se pun din partea străinilor în roatele carului, ce are să poarte sămânța și pe sămănătorii culturai noastre, și ori-cât de grea i-se face calea și altfel destul de anevoioasă, — mult mai simțitoare și desastroasă în urmări este neglijența multora din noi, cari suntem chemați să promovăm cultura în masele poporului; când se scie, că cu un popor lipsit de cultură, cum, durere, este încă al nostru, ca și cu o armă tocită, nu vom pute să tragem deget cu neamurile, cari au ajuns foarte sus pe scara culturai și în urma avântului luat deja, se ridică în continuu, pe când noi abia am ajuns pe treapta cea dintâi a ei.

Pe când alte neamuri, s. e. Sașii, Nemții, Ovreeii ș. a. aproape toți: tineri și bătrâni, bărbați și femei sciu carte și sunt mai cultivați, prin urmare mai disciplinați și mai ușor

disciplinabili; pe când ei sciu purta o economie mai rațională, au apucat în mâni meseriile și negoțul și-i aflăm peste tot locul în frunte, pe atunci noi *nu facem încordări*, ca cultura, adevărata cultură, și pe urma ei și bunăstarea să se împământenescă cu o oară mai curând la iubitul nostru popor. Iar fără încordări înzadar vom aștepta schimbarea împregiurărilor de ași.

În această ordine de idei ne vom întreține asupra căilor și mijloacelor menite a înainta cultura poporului. Între aceste vom număra: 1. școala, 2. biserica, 3. asociațiunile și, în legătură cu ele, bibliotecile populare.

1. Școala.

Școala este cea dintâi și cea mai însemnată instituțiune, ce un popor o poate avé. Ea este menită a lumina mintea tinerimei, ca să cunoască în mod temeinic tot ce o încunjoară, să aibă idei clare de modul existenței sale, de făcătorul său, de drepturile și datorințele sale ca individ, ca membru al familiei, comunei, națiunii, statului etc. Ea are să trezească și desvoalte în elevi dorințele și aplecările spre tot ce e bun, drept, frumos și folositor. În deosebi ea trebuie să crească *caractere*, de cari atâta lipsă avem.

Sublim e scopul școalei, și totuși rezultatele, ce ea ni-le ofere — cu deosebire școala poporală — nu sunt de loc în proporțiune cu jertfele, cari se aduc pentru susținerea ei.

Deși avem în toate comunele școale populare de cel puțin 3 decenii, totuși contingentul celor sciutori de carte, cu tare puține excepțiuni, este aproape nul.

Pentru pregătirea învățătorilor s'a făcut foarte mult; în preparandii nu s'au mai primit tineri fără nici o pregătire, ci — cel puțin — trecuți prin o școală normală (capitală). Cei mai mulți însă au făcut câteva clase de gimnasiu; astfel, că în preparandii, mai ântâiu cu cursuri de câte doi, după aceea de câte trei ani, au putut să facă îndestulitoare pregătiri pentru chemarea lor.

Salarele, la început foarte modeste, s'au ridicat cu încetul la 200 fl., mai târziu la 300 fl., și acum cu ocaziunea celui dintâiu cuincuenal la 350 fl., adaugându-se din cinci în cinci

ani cuincuenalele de câte 50 fl. până când salariul întreg va ajunge la 550 fl., fără cuartir, lemne, grădină ș. a.

Dacă aici mai adaugăm și împregiurarea, că învățătorul deficient, iar în cas de moarte, văduva și orfanii rămași în urma lui, beneficiază și de pensiune, corpul învățătoresc nu se poate plânge, că ar fi victimă unei neinteresări complete, în ce privește prezentul și viitorul sorții sale și a familiei.

Dacă însă nu se face și mai mult din partea poporului, atunci nu poporul e de condamnat, ci în cele mai multe cazuri învățătorul. Pentru-că, unde după mai mulți ani, nu se vede nici spor în școală și nici afară de școală vr'o urmă de încercări cu ceva efect pentru a întezi înaintarea poporului, acolo sigur vina cade asupra învățătorului și cel mult și a altor factori conducători.

Și tot numai puținului interes al învățătorimei se poate atribui și îndărătnicia poporului de a plăti cuincuenalele, mai bine recurgând, pe lângă ori-și-ce pericole, la ajutor străin.

Cu totul alta ar fi fața trebilor noastre școlastice, când în fie-care comună ar funcționa un învățător desinteresat, plin de rîvnă și devotament pentru chemarea sa, pe urma căruia s'ar vedea răsărind ca din pământ lucruri bune fel și fel.

Să nu ni-se răspundă, că aceste ar fi utopii. Nu sunt utopii. Învățătorii zeloși în toate privințele însă sunt foarte rari. Cei mai mulți numai își plătesc urechea în școală și căne-cânesce fac câte ceva.

Cursul prescris al învățământului de 8 luni se scurtează pe cât numai se poate și adesea din 8 abia rămân 5, cel mult 6 luni; iar activitatea afară de școală a învățătorilor, în cele mai multe cazuri, nu plătesc o para chioară.

Și aceste rele de unde vin? Învățătorul iese din institutul preparandial binișor pregătit îndată după 18 ani, adecă în vîrsta cea mai frumoasă a vieții, când ideale pentru fericirea neamului și a lui proprie îi încălzesc inima. Și pentru-ce oare se stinge atât de îngrabă zelul seu? Pentru-că, să o spunem drept, acesta nu e nutrit în continuu. Candelă, în care nu se pune oleu în intervale regulate, trebuie să se stingă și așa e și cu învățătorimea noastră. Pregătită mai bine sau mai rău, ea totuși e pregătită și grijind ca pregătirile să și-le

amplifice fără preget și după pășirea în viața publică, nu ni s'ar presenta trista priveliște, ce astăzi ni se presentă. Un învățător, care se cultivă neîntrerupt este mai destoinic de a cultiva și pe alții, — școlari și popor, — și de a săvârși lucruri prin cari să se înalțe în ochii mediului unde trăește. Un astfel de învățător nici-odată nu dă înlături din calea cea dreaptă, pe care trebuie să urmeze. El se scie acomoda împrejurărilor, știe tracta nu numai cu copiii în școală, ci și în ori-ce împrejurări cu părinții lor, cu preotul seu, cu ceilalți factori conducători din comună, cu organele superioare școlastice, etc. Cu un cuvânt: cetind, studiind și interesându-se din toată inima de binele poporului, pentru a cărui fericire e dator să trăiască, învățătorul ajunge iubit și stinat de toți; iar înzestrat cu aceste atribuțiuni poate face minuni.

Firesce însă, că pe o astfel de treaptă nu se poate ridica învățătorul, care, când pășesce pe cariera sa, gândește că ea el nu e nime și că încă dela început ar fi în stare să dea lecții de purtare la toată lumea; nu se poate ridica învățătorul nemodest, fără tact și care nu se cunoaște pe sine, precum nici cel leneș, nepăsător și fără rîvnă de a adauge în toată ziua la cunoștințele proprii, precum nici cel-ce nu-și va face de problemă principală a-și îndrepta scăderile, făcându-se model de purtare în toate vorbele și faptele sale.

Pentru a pute apuca pe calea aici descrisă, învățătorimea noastră trebuie să se desbrace de indiferentismul condamabil, să se pună pe cetit și scris, pe studiarea stării poporului din comuna sa și modul de îndreptare al aceleia. Facă-și fie-care învățător prima problemă a vieții sale: *cultivarea proprie* în modul cel mai intensiv posibil, și fie încredințat, că ajutat de această cultură, va corespunde întru toate chemării sale. Poporul se va convinge tot mai mult din zi în zi, că învățătorul este un mare binefăcător al seu, și cu chipul acesta va jertfi cu dragă inimă pentru școală și învățător; iar în acest cas pericolul, ce ne amenință pe terenul culturai școlastice, va trece, fără să lase desastre în urma sa.

2. Biserica.

A doua instituțiune neapărat de lipsă pentru cultura poporului este biserica; iar în timpurile de restriște ale trecutului

ea a fost singura instituțiune, care a susținut religiozitatea și moralitatea, cum și limba și naționalitatea noastră. Menirea, ce a avut-o în trecut, în măsură mult mai mare o are în prezent și viitor.

Pe lângă această menire biserica a trebuit să iee asupra sa rolul de cultivatoare în genere a masei poporului. Cu foarte puține excepțiuni biserica mai are la noi și aji în mână conducerea afacerilor culturale. Sub scutul ei ne sunt puse seminariile teologice, preparandiile, gimnasiile și școalele populare atât de băieți cât și de fete; ea dă încă directivă instrucției și educației tinerimei din cea mai fragedă etate și îndeosebi preoțimea și învățătorimea, cari au să răspândească cultura în masele poporului nostru sătean, din isvorul dătător de viață al bisericii se adapă, și biserica influențează asupra activității lor. Prin urmare biserica este care conduce întreg organismul bisericesc și școlastic, întocmai precum inima prin palpitațiunile sale continue produce circulațiunea sângelui în toate părțile trupului până și în cel mai ferit și neînsemnat unghet.

Și cum e preoțimea, care a luat în mână conducerea acestor afaceri de supremă importanță?

Cei dela cârma archidieceșelor și dieceșelor sunt bărbați luminați, cari s'au adăpat în mare parte și din isvorul curat al școalelor înalte de primul rang. Profesorii seminariilor, gimnasiilor, preparandiilor ș. a. sunt iarăși bine pregătiți pentru a puté da cultura recerută tineretului, care cu timp are să primească și el apostolatul. Din elementele mai alese s'a recrutat și se recrutează protopopimea, a cărei chemare în viața culturală a poporului încă este de însemnătate capitală. Dar această stare de lucruri nu e de eri-alaltăeri, ci de timp îndelungat; în biserica gr. cat. curând după unire, iar în cea gr. or. cu deosebire dela ridicarea lui Șaguna în scaunul episcopesc.

Ca o urmare naturală a cualificării profesorilor seminariali a rezultat buna pregătire a preoțimei sătesci. Din an în an seminariile noastre clericale dau un contingent tot mai de valoare. Deci în privința pregătirii preoților s'a făcut și se face foarte mult în raport cu împrejurările noastre.

Dar singură cualificațiunea preoției nu e de ajuns pentru ca activitatea acesteia să poată fi încoronată cu succes deplin în toate privințele; ei trebuie să i-se asigure și existența materială și să i-se facă posibilă crescerea corespunzătoare a copiilor. Numai cu chipul acesta se poate aștepta dela preoție o activitate mai intensivă, mai temeinică, mai conștiincioasă și prin urmare mai bogată în rezultate.

Preotul, care trebuie să lucre în brează ca ori-ce plugar pentru agonisarea pânei de toate zilele, — casuri de cari avem foarte multe — nu are posibilitatea de a desvolta o muncă întinsă pe terenul cultivării poporului. Lipsele și grijile de zi și noapte pentru traiul seu și al familiei, cum și pentru asigurarea viitorului îi absorb cele mai bune puteri, cari menite ar fi să le pună toate sau măcar o parte însemnată din ele pentru cultura și peste tot binele poporului din parochia sa.

Cei-ce trăiesc în astfel de împrejurări, chiar de ar fi cei mai talentați și de ar fi fost cei mai distinși în școală, cu deosebire când îi mai umplu și copiii, și pe deasupra nenorocirea le destinează o parochie slabă, atari preoți în scurt timp își perd ori-ce ideal, neglijă cultura proprie, devenind cu totul nehartnici de misiunea lor. Nici predici întru toate edificatoare pentru popor, la cari se cere pregătire multă și conștiincioasă, nici un început de mișcare mai serioasă într'o direcțiune sau alta, pentru a desmormi vieța poporenilor sei.

Dar nu în toate comunele sunt astfel de împrejurări. Avem noi și parochii bune. Avem preoți, cari prin ceva moștenire dela părinți, prin căsătorii norocoase, prin întreprinderi diferite, prin păstrare, etc. își asigurază existența familiilor, încât pot privi mai liniștiți în viitor și astfel și-ar pute concentra mai bine puterile sufletului și pentru cultura poporului, și cu toate acestea nici în astfel de parochii nu se face peste tot locul un spor mai vădit în privința culturală.

Necorespunzătoare e în genere starea materială a preoției noastre — aceasta trebuie să o recunoașcem — și în același timp demnă e de a se ameliora; dar totuși nu e de așa, ca să țină în loc ori-ce pornire pe calea îmbunătățirii culturale și materiale a poporului. Și pe cum o parte mare din statul învățătoresc dovedesce indolență condamnabilă, tot așa și o

parte a preoțimei negligă multe din cele mai de căpetenie datorințe ale sale.

Pentru-că a influința chiar numai asupra mântuirii sufletului nu ajunge în timpurile grele de ați; și — numai a cetii serviciul dumnezeesc în dumineci și sărbători, a îngropa, boțea, cununa, a face sfeștăanii și masle — nu cred să îndestulească nici chiar pe preoți; căci cu chipul acesta autoritatea lor înaintea poporului are să scadă vedând cu ochii, și deodată cu aceasta și influența, ce o au încă asupra comorilor noastre celor mai prețioase: religiozitatea, moralitatea, limba, naționalitatea, cultura și bună-starea.

Chemarea de căpetenie a preotului, care ați se impune mai mult ca ori-când, este de a instrui. Și tocmai acestei datorințe se face mai puțin din partea preoțimei; iar de unii este cu totul nesocotită. Unde în biserică nu se predică regulat, sau se predică numai ca de clacă și unde preotul nu-și face în mod consciincios nici datorința de catechet al elevilor din școala de toate țiile și din cea de repetiție, acolo întreagă funcțiunea oficială a preotului se reduce aproape numai la formule goale, cari pentru popor — în împrejurările grave prezente și viitoare — nu mai sunt îndestulitoare.

Poporul are lipsă de a fi luminat; căci fără de lumină pentru el toate sunt pierdute. Fără a fi luminat din cea mai fragedă etate — încă din școală — asupra tuturor adevărurilor religioase și morale, ușor se poate întâmpla — acum mai lesne de cât ori-când — ca poporul să se abată dela legea strămoșască, preotul rămânând păstor fără turmă, pentru-că ați mulți lupi umblă îmbrăcați în pele de oae și caută ocațiuni bine venite de a ademeni pe cei, cari nu sunt destul de întăriți în adevărurile religiunii creștine.

Fără destulă învățătură poporul este înșelat, tras pe sfoară de ori-ce rău voitor, de cari mulțime se află la tot pasul. În lipsa învățăturii nu poate trage deget cu veneticii, cari au inundat orașele și ca mâne vor inunda și satele, cuprindându-i ogorul seu, răpindu-i și puținele sfarimături de drepturi ce i-au mai rămas, luându-i din mână ori-ce mod de câștig, între aceste negoțul, industria și meseriile. Fără grabnică înaintare în cultură poporul rămâne înderēt de lume, nu o să poată

scoate din pământul seu atâta cât se cere pentru susținerea familiei, satisfăcând totodată și nenumăratelor pretensiuni reclamate de comună, comitat, stat ș. a. Ajuns în astfel de împrejurări poporul nu va mai avea de unde să aducă jertfe nici pentru școală, nici pentru biserică și prin urmare nici chiar pentru preot.

Apoi de sine se pricepe, că prin cultura adevărată a poporului, influențată de preoțime, în spiritul de care ași ea este stăpânită, viitorul cel mai deaproape are să ne suridă. La tot pasul vom vedea semne vestitoare de o viață plină de dulci speranțe, de îndeplănire și fericire.

3. *Asociațiunile.*

Aruncând o privire asupra stării actuale a Asociațiunilor din comunele noastre românești, în locul prim ni se prezintă biserica, școala și comuna politică, toate trei instituțiuni mai vechi și trecute în lege cu atribuțiuni bine definite.

Este de sine înțeles, că un număr mic de familii nu poate susține nici biserică, nici școală și cu atât mai puțin comuna. Prin unirea însă și ajutorul împrumutat a decii și sute de familii se pot toate aceste; pentru-că zidirea și înzestrarea cu cele de lipsă a bisericii, școlii și casei comunale, întreținerea preotului, învățătorului, primarului, notarului ș. a. pretind jertfe însemnate, cari numai mulțimea le poate presta, fără să se simtă prea împovărată, — căci mulți și dacă dau puțin tot se adună; astfel, că din puținul adunat dela mulți se pot face lucruri mari. Și în adevăr mari și însemnate ar trebui să fie rezultatele obținute prin mijlocirea celor trei asociațiuni susținute cu multe jertfe. Dar după cum în parte am vădit, nu e așa. Nici mai marii comunei, nici ai bisericii și școlii — urmând tot pe calea bătută până acum — nu pot da un avânt mai puternic înaintării binelui de obște și nu pot pune stavilă sărăciei, care se lătesce vedând cu ochii. Oamenii noștri rămân și pe mai departe la cele în ce s'au pomenit, fie ele bune fie rele, fără ca biserica, școala și comuna să aibă influență decizătoare asupra înlocuirii năravurilor, obiceiurilor, credințelor și indeletnicirilor rele și păgubitoare cu altele bune și salutare; iar ceea-ce se află deja bun în popor să se perfecționeze făcându-se și mai bun.

De aici strigătul și alergarea în toate părțile pentru a afla căi și mijloace noue spre îndreptarea relelor, ce ne consumă. Căile și mijloacele aceste s'au și aflat, sunt gătite, stau tuturor la îndemână; dar trebuie să se afle în fie-care comună două-trei persoane luminate, desinteresate și pline de râvnă, cari — cum s'ar dice — să iee crucea și să apuce înainte, pentru-ca mulțimea să le urmeze.

La locul prim vedem sărindu-ne într'ajutor spre a ne organiza pentru lupta cea mare culturală și economică „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“. Aceasta cuprinde în cadrele sale întreg poporul românesc din patrie. Pentru ca activitatea ei să devină mai rodnică, „Asociațiunea“ se împărțesce în mai multe deci de așa numite „despărțeminte“, fie-care constător din deci și chiar sute de comune; iar comunele — una fiecare — au să formeze câte o „agentură“. Toate agendele „Asociațiunii“, „despărțemintelor“ și „agenturilor“ ei sânt normate în statute și regulamente speciale, cari așteaptă punerea în practică. Cea dintâiu și totodată cea mai însemnată datorință a agenturilor comunale este de a înființa o bibliotecă poporală, din care toți locuitorii comunei să aibă fericita ocasiune de a scoate ori-când cărți bune de cetire și mai cu seamă în timpul iernii.

Dacă organelor Asociațiunii le-ar succede în cel mai apropiat viitor măcar să înființeze câte o bună bibliotecă în fie-care comună, am fi făcut un însemnat pas înainte pe calea culturii și a progresului. Aceasta și este pentru noi cea dintâiu și cea mai ardețoare trebuință, pentrucă cu un popor fără învățătură de carte și care trăiesce într'un cerc de idei învechite, nu e posibil a da repede înainte și a produce lucruri, cari interesele noastre de viață le pretind.

Planul general de luptă culturală, în parte și economică, este depus în statutele și regulamentele „Asociațiunii“; dar, pare-că lumea doarme și numai ici-colea se mai vede câte o luminiță licurind, dându-ne să înțelegem, că persoane îngrijate veghiază și se gândesc la organizarea în detail pentru lupta noastră culturală.

Cei mai mulți însă își ved de necasurile proprii, de oficiul și peste tot de afacerile lor; iar de interesele generale se

ocupă prea puțini, și chiar și aceștia nu totdeauna după un plan bine stabilit și cu o stăruință de fer, ca să fie speranță de isbutire.

Casul cu „Asociațiunea“ ni se presentă peste tot locul, la toate asociațiunile, cari le avem, excepționând institutele de credit și economii, unde, poate-că, din partea unor persoane se neglig alte datorințe în interesul băncii, care remunerează pe cei ce stau în serviciul ei. Încolo aproape toate reuniunile se privesc ca întreprinderi strict culturale, cari au să respândească cultura și bunăstarea în masele poporului; celor-ce stau în fruntea lor, aceste reuniuni le cauzează numai greutăți și chiar jertfe, fără de a pute conta la ceva recompense materiale. Așa e în ce privesce reuniunile învățătoresci, economice, de meseriași, de cântări, de temperanță, de lectură, ș. a. Și totuși trebuie, e neapărat de lipsă, să înființăm pretutindenea toate aceste soiuri de reuniuni. Între ele locul prim trebuie să-l ocupe reuniunile de lectură și îndeosebi bibliotecile populare, cari e de dorit să se înființeze sub egida „Asociațiunii“, după-ce aceasta are deja statutele gata, astfel că în cadrul lor se poate înființa câte o bibliotecă în fie-care comună românească.

O legătură strânsă trebuie făcută între singuraticile noastre comune și între „Asociațiune“; un organism bine încheiat trebuie să ne creăm prin mijlocirea ei. Această organizare se impune din multe și înalte puncte de vedere. Antâiu pentru-că, deși o parte mai mare sau mai mică a tinerimei are ocaziune a învăța carte în timpul obligativității, după ieșirea din școală uită adesea tot, din cauză, că nime nu-i mai are grija, nime nu o îmbie și pe mai departe și neîntrerupt cu hrană sufletească; deși să scie și ar trebui să se scie, că această hrană foarte puțini și-o caută de sine și marea mulțime nici chiar avându-o înaintea ochilor nu o gustă, dacă nu este îmbiată și de și, dacă nu i-se laudă bunătatea ei și neademenindu-o chiar. Al doilea, pentru-că așa cum se practică azi cultura poporului este o muncă cu totul zadarnică și spesele, ce se fac în cele mai multe comune cu susținerea școalelor populare, sunt ca și aruncate în vânt. Pentru viață trebuie să învețe fiii poporului; iar dacă nu se face totul ca nu numai să le

rămână ce au învățat în școală, ci să și adaugă la cele învățate, putem dice cu tot dreptul, că cultura nu se face în bune condiții. Al treilea, având bibliotecă în comună, preoții, învățătorii ș. a. cărturari încă vor pute mult profita, căci astfel și pe seama lor vor fi la îndemână mijloace însemnate de cultură. Al patrulea, societatea cultă și poporul vor avé ocasiunea de a se cultiva numai prin mijloace bune și folositoare. Vor rămână departe de ei scrierile nemorale, nereligioase și contrare spiritului național, sau altcum infectate de boalele veacului, și cu chipul acesta ni se va da posibilitatea de a ne cresce popor ales, cu idei sănătoase, cu caracter firm, iubitor de muncă serioasă și conștiințioasă și alipit de ceea-ce este propriu firei neamului nostru.

Cu un cuvânt: bibliotecile populare au să fie cei mai mari binefăcători ai tuturor. Și acolo, unde preotul, învățătorul ș. a. vor fi persoane neharnice de a-și împlini chemarea, bibliotecile cu comorile depuse în ele au să suplinească lipsele, dând tuturor din isvorul lor nesecat de „apă vie“.

Toate asociațiunile folositoare, cari le-am amintit în acest tractat nu se pot înființa de-odată, și nici chiar pe rând în ori-ce loc. Câte o bibliotecă însă se poate înființa în ori-ce comună. Pe urma ei se vor pute introduce mai ușor și alte instituțiuni folositoare.

Când punem pe umerii preoților, învățătorilor și notarilor nostri atâtea sarcini, nu putem încheia, fără să aducem aminte și celorlalți inteligenți: avocați, protopopi, medici, profesori, conducători de bănci, proprietari mai cu stare, ș. a., că și ei au mari datorințe de împlinit în privința cultivării poporului. Un ajutor, un îndemn, un sfat, o vorbă de încurajare, un exemplu bun, sunt datori să dea și dînșii; ba mai mult: dela dînșii se pretinde ca să fie învățătorii învățătorilor imediați ai poporului.

O PAGINĂ DIN ISTORIA BISERICĂ A MARAMUREȘULUI.

Înainte cu 20 ani s'a înființat în Maramureș o Asociațiune cu scopul de a edita Monografia și Istoria Maramureșului. Acea Asociațiune în 1876 a și editat „Monografia Maramureșului“, un op voluminos de 516 coale, în care se tractează cu mare bunăvoință despre Românii din acest comitat.

Acum se pregătesce istoria Maramureșului, care ne interesează în locul prim pe noi Românii din Maramureș, ai căror strămoși au fost stăpânii acestui comitat. Românii de aici au impopulat Moldova sub voievozii Bogdan — Dragoș. Românii nobili din Maramureș au ocărmit în trecut acest comitat. Cei mai de frunte și cei mai vestiți voievozi ai comitatului au fost români. Astfel Dragoș, Bogdan, Sasu, Balc sau Balița, Gelu, Drag, Dragomir, Iuga și alții, ai căror descendenți trăiesc și astăzi, au posedat întreg Maramureșul, ba Balc Vodă și Drag meșter au stăpânit și cele 7 cetăți, adică Selagiul, Medieșul, Ugocia, Bersava (Borzsova), Ciceiu (cetatea Cicio) și Almazigiul, adică aveau posesiuni extinse în comitatele Maramureș, Selagiu, Satu-mare, Ugocea, Bereg, Chior și Solnoc-Dobâca de astăzi.

Pentru descrierea istoriei politice a Românilor din Maramureș, Asociațiunea numită a rugat pe dl Dr. Ioan Mihalyi, protofisc comitatens, care posedă documente încă needitate despre Românii acestui comitat. Cumcă colecțiunea aceea va fi interesantă, ne putem convinge din disertațiunea dlui Dr. I. Mihalyi despre „Diplomele din Maramureș“, ținută în Sighet în 1889, cu ocasiunea adunării generale a societății istorice maghiare.

Asociațiunea pentru descrierea istoriei Maramureșului mi-a concredut mie lucrarea istoriei bisericelor române din Maramureș.

Durere, că pentru aceasta avem puține documente. Unele le-am reprodus în disertațiunea mea despre Episcopii și vicarii români din Maramureș, editată în 1891.

Acum voi aduna și rândui documentele, câte le am și câte le voi mai pute căștiga.

Atât e sigur, cumcă în Maramureș în secolul XV deja era organizată biserica orientală. Din acele timpuri se face amintire despre unii preoți, astfel despre Mirizlo, preot în Giulesci în 1386, despre preotul Balota din Apșa de mijloc 1428; preotul Nicolae din Vișeu 1445.

Din diplomele din Maramureș apare, că poporul în cele spirituale era administrat prin călugării din Mănăstirile cele multe, cari se aflau pe teritoriul comitatului. — Așa se vede, că fie-care Voivod, ba și cnezii mai cu stare, își făceau câte o mănăstire.

Mănăstirea cea mai vestită a fost cea dela Peri (Hruzova, Körtvélyes), închinată Stului arhangel Mihail, fundată în 1391 prin Balc Vodă și Drag meșter. — Egumenul mănăstirei se alegea prin credincioși, jurisdic-

țiunea lui era ca a unui episcop și se estindea preste mai multe comitate. La început egumenul avea lângă sine un episcop, care chirotonia preoți și sfinția biserici; mai târziu însuși egumenii s'au făcut episcopi și au format Episcopia Maramureșului.

După secularizarea averilor dela Mănăstirea din Peri (1661—1690) episcopii români și-au pus reședința în alte Mănăstiri, de cari erau multe în comitat.

O parte a acelor mănăstiri s'a ruinat în bătăliile cele multe dintre regii Ungariei și pîncipii Transilvaniei, altele au fost părăsite de călugări și au ramas goale. Ruinându-se mănăstirile cele mai apropiate de centrul comitatului, episcopii români s'au retras în mănăstirile mai depărtate, astfel aflăm că episcopii români au residat și în Moiseiu.

Din protocoalele congregațiunilor comitatense vedem, că comitatul a statorit în 1635 veniturile episcopului astfel: câte un florin dela fie-care preot cu biserică, apoi fie-care biserică să-i dea anual 24 bani, 4 piei de miel și 24 luminări, iar pentru binecuvîntarea unei biserici câte 1 fl.

Avînd episcopul român numai acel venit puțin (abia erau în comitat 40—50 biserici), nu e mirare, că în restimp de 300 ani, cât a existat episcopia, nu s'au zidit biserici mai mari, nici preoțimea nu s'a putut ridica la acel grad de cultură, în care se afla preoțimea altor confesiuni, deși după datele ce le avem preoțimea era din clasa nobililor și a proprietarilor, și cu toate că regele Mateiu cu ordinațiunea din 1479, după întrevenirea mitropolitului din Alba-Iulia, a absolvat pe preoții români din Maramureș de ori-ce soin de contribuțiune.

Episcopia română din Maramureș a existat până la 1723, când prin lățirea unirei ultimul episcop Dorofteiu a fugit în Moldova, ducînd cu sine și documentele sale.

Cele mai multe biserici din Maramureș au fost și sunt făcute din lemn de stejar, unele din veacul XIII și XIV, ba tradițiunea spune, că biserica din Budesci exista deja când au venit aici Maghiarii.

Biserici de piatră au fost numai trei, cea din Biserica-Albă de lângă Sighet, unde se îngropau episcopii, acum ruinată; apoi cea din Giulesci, în locul căreia este zidită una nouă, și există încă cea din Saraseu. Acestea s'au zidit în secolul XVI de nisce principese moldovene, nepoate și strănepoate ale lui Dragoș și Gelu, măritate după principi din Moldova.

Vedem dară, că istoria bisericească a Maramureșului e strîns legată de mănăstirile de aici.

Atare mănăstire a fost cea din Peri, despre care am scris în disertațiunea mea din 1891, apoi au fost Mănăstiri la Biserica-Albă, la Cuhea, reședința lui Dragoș, Rosavlea, Iood, Bârsana, unde cum scrie Șincai a residat un episcop resboinic, Giulesci, reședința lui Gelu, (Gyula), Săcel, Vișeu de sus, și Budesci.

Bisericele dela acele mănăstiri parte s'au ruinat, parte s'au prefăcut în biserici parohiale.

Biserici de ale mănăstirilor mai există numai două, la mănăstirea Giulescilor și la Moiseiu.

Date pozitive avem despre înființarea mănăstirii S. Mihail dela Peri și despre cea dela Moiseiu (Mojszény).

Despre fundarea mănăstirii dela Moiseiu am aflat următoarea tradițiune:

Odinioară trăia în Moiseiu un bărbat cu numele Moise Coman cu soția sa Dochia Cierban (poate Șerban — dar poporul îi dăce Cierban), dînșii aveau numai un ficior, cu numele Grigore.

Grigore a ajuns la etate de 16 ani și era frumos, harnic și bun. Părinții lui s'au hotărît să-l însoare, ca să vadă acuși pe nepoții și ne-poatele în jurul mesei lor. Dorința lor au spus-o lui Grigore. — Dînsul, ca prunc bun și ascultător, după-ce s'a terminat lucrul câmpului — într'o toamnă frumoasă — provăduț cu merinde și cu binecuvântarea părinților, a pornit cătră satul vecin Borșa, pe unde trece drumul cătră Bucovina și Moldova, ca să-și cerce norocul la vr'o fată avută și harnică.

Grigore s'a dus, iar părinții lui l-au așteptat cu dor.

Au trecut zile, au trecut săptămâni, — dar Grigore tot nu mai sosia. Părinții necăjiți se duceau adeseori pe drumul de cătră Borșa așteptând pe fiul lor, apoi s'au dus în Borșa, în urmă și în Bucovina, dar pe unicul lor fiu nu l-au aflat nicăiri.

S'au reîntors măhniți și au lucrat mai departe pămînturile lor, strîngînd avere preste avere, că dacă se va reîntoarce iubitul lor Grigore să aibă din ce trăi.

Într'un laz frumos și mare sub poalele munților, unde Grigore a lucrat mai pe urmă, părinții lui au ridicat o cruce frumoasă. — La crucea aceea se aduna poporul dimineața și seara, se ruga și cânta dinpreună cu părinții necăjiți; iar toamna, când se gată lucrul câmpului, părinții lui Grigore aveau datina a ospăta pe poporeni la aceea cruce.

Într'o zi mergînd bătrânii lui Grigore la lazul lor, unde era crucea, cu mirare au văduț că pe bradul de lângă cruce este așezată o icoană a Preacuratei fecioare Maria. Au strigat îndată pe toți oamenii de prin lazuri să vadă minunea aceea. Cu toții au îngenunchiat și s'au rugat cătră maica îndurărilor, apoi luând icoana sfîntă cu cântări au dus-o în biserica din sat și au așezat-o pe altar.

A doua zi însă icoana nu s'a aflat în biserică, ci o putere minunată a dus-o iarăși pe bradul dela crucea lui Moise Coman.

Moise Coman și soția sa erau oameni cu frica lui Dumnezeu și sirguincioși și au devenit oameni foarte avuți. Au făcut mult bine săracilor și bisericilor. — Toți îi binecuvântau, și după numele lui Moise s'a numit și satul Moiseiu (Mojszény).

Dînșii aveau acolo, unde era crucea, o posesiune extinsă de lazuri și de păduri aproape de 200 jugere, însă nu era Grigore ca să le ajute a lucra acea posesiune mare și frumoasă. — Dar dînșii pentru aceea mereu au lucrat și singuri cu dîlerii din sat.

Intr'o ȃi fiind la acel loc și lucrând până la amiaȃi, după datină s'au așezat pe iarbă verde la gustare și la puțină odichnă. — Ambii cugetau la fiul lor pierdut și plângeau amendoi.

Astfel culcați pe pământ au auȃit ambii un sunet de clopot, ce suna sub pământ. — În apropiere nu era biserică — căci locul acela e în depărtare de o oră de la sat — se mirau de unde vine sunetul Clopotului. Au strigat pe lucrători lor și plecându-se și aceia cu urechile la pământ au auȃit sunetul clopotului, un sunet frumos ca al unui clopot de argint.

La minunea aceasta cu toȃii au îngenunchiat și au lădat pe Dumnezeu.

Loc sfânt este acesta, cugetau bătrânii, să facem pomenire pentru sufletul fiului nostru, aici ni s'a arătat icoana sfintei Fecioare, aici sună clopotul raiului, toate — toate ne îndeamnă să facem aici mănăstire.

Fiind oameni avuți, având boi și vaci trăgătoare, având și pădure proprie, biserica în timp scurt a fost gata, iar în turnul ei s'au așezat două clopoșele frumos sunătoare.

În altarul bisericei s'a așezat icoana preacuratei Fecioare cea de pe bradul de lângă cruce, și de acolo icoana mai mult nu s'a mișcat.

Bătrânii evlavioși acum s'au hotărît a face rugare către Episcop, să trimită la mănăstirea lor un călugăr, care să se roage acolo în toate ȃilele și pe care dinșii îl vor provede cu cele de lipsă, testând mănăstirei averea cea de 200 jugere.

Vorbind bătrânii între sine despre aceste, iată că întră la dinșii un călugăr, cu numele Mihaiu, și cere milă pentru o mănăstire din Bucovina.

Vedând pe călugărul acela, ochii bătrânei Dochia se aprind și cu brațe deschise cuprinde călugărul și exclamă: „Tu esci Grigore, tu esci fiul meu! — Eu sunt călugărul Mihail și te rog jupâneasă nu face glumă cu mine.“

Ba nu, ȃise bătrâna Dochia, ai semn pe umerul drept și ai dus cu tine și o cruciță de aramă, care o ved pe peptul tȃu. Tu esci cu adeverat fiul nostru.

Fiul recunoscut a îmbrățișat pe părinții bătrâni, și le-a povestit, că a mers în Bucovina și că acolo s'a făcut călugăr.

Mare bucurie s'a făcut în satul Moiseiu; poporul s'a adunat la casa lui Coman, a sărutat mânilor călugărului Mihail și cu toȃii cu procesiune s'au dus la mănăstire și au dat-o sub ocârmuirea călugărului Mihail.

Acolo stă și astăȃi biserica cea mică, și poporul din Moiseiu și din jur la sêrbătorile Sf. Mariei și la alte ȃile mari merge la acel loc sfânt și se roagă acolo. Multe suflete necăjite au aflat acolo mângăiere, și mulți bolnavi s'au vindecat.

Mănăstirea e în depărtare de o oară de la satul Moiseiu pe valea numită „Isvorul negru“; — este și alt isvor cu numele „isvorul lui Dragoș“.

Aceasta este tradițiunea despre înființarea Mănăstirei dela Moiseiu, tradițiune care dela moși strămoși a rămas în memoria poporului de la Moiseiu.

După documentele, ce am amâna, mănăstirea de la Moiseiu s'a fundat în an. 1672, și a fost sfințită prin Episcopul Transilvaniei Sava cu hramul Adormirei Născătoarei de Dumneșeu. Litererele fundamentale au fost întărite în an. 1694 în Congregațiunea Comitatenșă.

După acele documente cel dintăiu călugăr, care a servit la acea mănăstire, s'a numit Mihail Coman, cum se vede din o inscripție de pe păretele biserice: „Coman Mihai Archimandrit 1713.“ În acel document se țice, că acelui Mihaiu Coman i-a urmat ca archimandrit fiul seu Iona sau Hiorest, și acel Mihaiu ar fi fost paroch al Moiseiului și că dînsul a zidit Mănăstirea pe averea sa proprie.

Acel Mihaiu Coman poate fi unul și acelaș cu fiul bătrânilor Moise și Dochia, deoarece dacă mănăstirea s'a zidit pe la 1672, fiul lor Grigore sau Mihaiu reîntors din Bucovina a putut să fie pe la 1713 de 57—60 ani, iar părinții lui aproape de 80 ani, — apoi la noi și acum ajung oamenii la etatea de 80 ani.

Mihaiu, respective Grigore, a putut fi însurat în Bucovina, și devenind văduv s'a făcut calugăr și s'a reîntors la Moiseiu cu unicul seu fiu, Iona sau Hiorest.

Cine au fost archimandriții mănăstirei după Hiorest, nu se scie. Mai târziu Episcopii dela Ungvar trimiteau acolo câte un călugăr, iar acum fiind mănăstirea sub jurisdicțiunea ordinariatului din Gherla, servesc acolo un preot văduv, locuind într'o căsuță frumoșică de lângă biserică.

Afară de mănăstirea aceasta, comuna Moiseiu este de mare însemnătate și pentru faptul, că acolo au residat și episcopii Maramureșului, dintre cari avem date despre Eppul Dumitru Pop, ceea ce se vede din protocolul Congregațiunii Comitatenșe a Maramureșului din 3 Novembre 1637, unde se țice: „Nobilis Demetrius Pop presbyter possessionis Moiszin et Episcopus graecae sectae in comitatu nostro presbiterorum expetit“ etc, adecă episcopul cere ca să aduca comitatul judecată în cauza defaimărei lui prin preotul tiner din Borșa. Apoi în protocolul din 15. Dec. 1637 se țice: „Venerabilis Eppus Demetrius Pap, presbiterque possessionis Moiszin protestat super eo“ etc, adecă protestează, că sub timpul Vicecomitelui Nicolau Torday n'a putut să exercieze liber oficiul seu episcopesc. Congregațiunea dându-i drept, dispune că să se dea episcopului ajutorul comitatului întru exercierea drepturilor sale episcopesci.

În biserica dela mănăstirea din Moiseiu se află o evanghelie tipărită pe timpul lui Șerban vodă, pe care este însemnat, că în an. 1737, când era archimandrit Hiorest, a trăit în mănăstire un călugăr sfânt cu numele Georgie.

Sunt acolo și alte clenodii, vechi și interesante, între altele o carte de lemn având trei pagini de lemn legate cu piele groasă, în care sunt însemnați fundatorii și binefăcătorii mănăstirei, anume familiile Coman, Hosda, Tomaiaga, Cerban, Man, Dragoș. — Scrisoarea e tăiată în scânduri cu cuțitul.

Pe pereții bisericei sunt nisce picturi originale. Pe muierea cea cu purtare rea o taie dracii în lungul cu firiseu, celei clevetitoare îi scot limba, pe alții îi aruncă în foc, și altele.

Mănăstirea are posesiune frumoasă și o pădure de brad, care acum valorează ca. 15 mii florini.

Ereții fundatorilor mănăstirei au dorit, ca la acea mănăstire să se crească cantori și dascăli.

Acum dacă se va vinde pădurea, se va pute zidi o biserică de piatră, și vor rămâne bani de fundațiune, de stipendii pentru fiii și respective nepoții fundatorilor mănăstirei. O astfel de fundațiune s'ar pute face la convictul român din Sighet.

Iată o pagină din istoria bisericească a Maramureșului.

Vor urma și altele.

Tit Bud,
vicariul Maramureșului.

DOCUMENTE ISTORICE

privitoare la începuturile învățământului popular român în Transilvania.

Documentele, ce urmează mai jos și în special cel dintâiu, sunt de o deosebită importanță pentru istoria noastră culturală. Ântâiul document ne reamintesc epoca genialului și umanului imperat *Iosif II.*, vrednic de vecinică memorie în deosebi la poporul român, pe care nu numai că l-a deslegat din lanțurile seculare, cari îl țineau încătușat de glie, ci totodată i-a deschis și calea spre lumină și civilizațiune. Acel document ne indică începuturile învățământului popular român în Transilvania; el este un circular, în original scris cu litere cirilice, al episcopului dela Blaj *Ioan Bob*, adresat protopopilor sei la 20 Iunie 1787, într'un timp, când nemuritorul și mult prigonitorul de soarte *George Șincai*, ca director al școalelor naționale române, pe cari le-a condus timp de 12 ani (1782—1794)*), ostenia în mijlocul poporului român din Transilvania, pentru ca să-i creeze temelile culturii și civilizațiunii sale ulterioare. Plin de râvnă pentru luminarea neamului seu, în fața greutăților, ce le-a întimpinat în misiunea sa, îl vedem pe directorul Șincai plân-

*) Cf. A. Papiu Ilarian: *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*. Discurs de recepțiune; și Prof. I. Rațiu: *George Șincai de Șinca și școalele populare române, în „Focea școlastică” din Blaj*. Nr. 2—4 din 1899.

gându-se guvernului transilvan, și episcopul Bob la porunca aceluia emite dispozițiile, ce ni le arată acest circular.

Exemplarul circularului din chestiune, ce l-am găsit între actele cele mai vechi ale arhivei protopopiatului gr.-cat. al Sibiului, și dela care lipsește decretul împăărătesc, amintit în textul circularului, este adresat lui *Ciril Țopa*, bărbat înzestrat cu o calificățiune superioară, dar prigonit mai pe urmă de soarte ca și marele Șincai. Țopa a fost introdus ca paroch unit al Sibiului și ca protopop al Armenilor în Dumineca tuturor sfinților 1786; el este ăntăiul protopop român unit cu reședința în Sibiu; în anii 1793 și 1796—99 a funcționat în Blaj ca profesor de teologie, prefect seminarial și al tipografiei seminariale, probabil rezervându-și și administrația protopopiatului, care, făcându-se o nouă arondare la 2—3 ani după așezarea lui Țopa în Sibiu, s'a numit apoi după acest oraș. Cu data 18 Iul. 1805 Țopa este numit vicar al Hațegului, post împreunat cu salar de 300 fl., încurcat însă într'un proces urît, care făcuse mult șgomot la timpul seu, suspendat prin forul episcopesc și iarăși rehabilitat prin sentința forului primațial din Strigon de data 18 Nov. 1808, moare necăjit în Dec. 1811.*)

La 1787 eparchia Armenilor, după o „informație“ despre conduita preoților în acel an, rămasă dela Țopa, cuprindea următoarele parochii: Armeni, Gusu, Ludoșul mare, Apoldul de jos, Sângătin, Doștat, Presaca, Bogatu, Broșteni, Șoroștin, Alămor, Topârcea, Ocna-Sibiului, Șeica mare, Calvasăr, Șelcău, Șaldorf, Ghijasa de sus, Vecerd, Ibișdorful român, Birghiș și Coveș. Câte școale va fi întemeiat Ciril Țopa, în urma ordinului primit dela episcopul seu, și în cari parochii, — din lipsa de date nu pot să știu. Nu începe însă îndoială, că cel puțin în satele cu populațiune mai numeroasă va fi funcționat câte un simulacru de școală și pe timpul lui Țopa. Astfel găsesc, că la 1805 era în Săcădate un dascăl cu numele Ioan Stanciu, care avea salar anual de 13 fl. 20 cr. din cassa comunei politice. Tot asemenea se găsesc urme de dascăli și aici în Sibiu pe acel timp.

Al doilea document este adresat protopopului Georgie Fejér, urmașul lui Țopa în protopopia Sibiului (1805—1826). Pe timpul acestuia funcționau, afară de școalele regimentului rom. I. de graniță din Orlat, Veștem și Racovița, școale triviale în toate parochiile mai mărișoare ale protopopiatului. Am date, că la 1822 dascălul Nicolae Constandin din Răvășel avea salar de câte $\frac{1}{2}$ ferdelă de bucate dela fie-care familie, iar dascălul din Șaldorf avea ca plată anuală 6 (!) ferdele de bucate. Dar cum a fost plata, așa va fi fost de sigur și procopseala.

Nic. Togan.

*) Cf. Petru Maior: Istoria pentru începutul Românilor în Dacia. Ed. III-a cu litere latine, pag. 189.

АКЖТВИ ДЕСПРЕ АЛѢЦЕРѢ ДАСКАЛИЛОР ТЕ ВЕЙ АЦЕЛѢЦЕ КЪ СЪ-
ТѢНИ, ШИ ВЕЦИ АЛѢЦЕ ДАСКАЛ ѠМ КА АЧЕЛА, КАРЕЛЕ СЪ ПОАТЪ НЪ
НЪМАЙ ДІАК САТЪЛВИ А ФИ, ЧИ ШИ НОРМА А Ѡ ЛЪВЦА, ШИ ПЕ
ЧЕН АЛЕШИ АИ ВЕЙ ТРИМИТЕ ПЕ АЧЕПЪТЪЛ ПОСТЪЛВИ ВІТІОРЪЮ АЛ
КРЪЧЪНЪЛВИ. АИЧІ ЛА ЛЪВЦЪТЪРЪ, ДАР АША ДЕ ГЪТИЦИ, КЖТ СЪ
АІВЪ КЪ ЧЕ ТРЪНІ ПЕСТЕ ТОТ ПОСТЪЛ.

МАЙ ПРЕ ОУРМЪ ВЕЙ АВѢ ГРІЖЪ, ДЕ ВЕЙ ТРИМИТЕ А ТОТ
АНЪЛ ПЕ ПІАЩІ, ШИ ПЕ СИМИХАЮЛ ОУНГЪРИЛОР ЛА ДИРѢКТОРЪЛ
ДЕСПРЕ ТОАТЕ ШКВАЛЕЛЕ КЖТЕ ВЕЙ АВѢ АН ЕПАРХІЕЦІЙ ІНФОРМА-
ЦІИЛЕ, КАРЕ СЪ ПОРЪНЧЕСК А ТАВЕЛЛА ЧѢ МАЙ ДЕ ПРЕ ОУРМЪ А
ДЕКРЕТЪМЪЛВИ. ФИ БЛАГЪСЛОВИТ. БЛАЖ К ІХНІЕ ХАУПЪ.

АЛѢФРЪЦІЕЙ ТАЛЕ

ДЕ БИНЕ ВОИТОРЪЮ

[БЛЪДИКА ІОАН БОК М. П.]

‡ Transcriere.

Frății Sale Cînstitului Protopop Kiril Țopa al Armenilor cu blagoslovenie
la

Ex offo

Sibiu

C. in Chr. Frate!

Ponosluindusă în anul mai decurînd trecut Directorul școalelor Înăl-
țatului C. Gubernium și arătînd, cum el singur nu e în stat, să poată
plini cu graba, carea s'ar cuveni, poruncile, ce i s'au dat pentru croirea
și întemeierea școalelor între Rumâni, nu atîta pentru depărtarea locu-
rilor, cât pentru-că nu totdeauna poate găsi pe oameni acasă, sau de-
și găsesce, pentru multe învălueli, cu care sînt cuprinși, îndatăși a-i
stringe nu poate: mi-au venit dela același înălțat c. Gubernium poruncă,
să vă poruncesc frățiilor voastre, ca fiesce-care să vestiască în Epar-
chia sa Decretumul ce-l împărătesc, carele s'au întipărit pentru croirea și
întemeierea școalelor între Rumâni, ca eșind Directorul la visitație, cu
atîta mai lesne și mai cu grabă să poată isprăvi ale sale.

Drept-aceea frația ta luînd porunca aceasta, vei umbla fără nici o
zăbavă prin toate satele, câte sînt în Eparhie-ți și vei vesti Decretumul,
carele ți să trimite aci închis, tuturor fiilor nostri celor pravoslavnici de
legea grecească, avînd grije, ca toți să pliniască cele-ce se poruncesc
într'ensul: iară mai ales într'aceea vei fi strădalnic, de vei așeza școale
în toate satele, în care încă nu s'au așezat, și vei judeca, că sunt de
lipsă, bineluînd sama, că numai în satele acele trebuie așezate școale,
care sînt mai mari și în care vor puté trăi dascali, iar cele mai mici le vei
scrie la cele mai mari, mai vîrtos de nu vor fi prea departe de aceste.

Încâtui despre alegerea dascalilor, te vei înțelege cu sătenii și veți alege dascal om ca acela, carele să poată nu numai diac satului a fi, ci și norma a o învăța, și pe cei aleși îi vei trimite pe începutul postului viitoriu al Crăciunului aici la învățatură, dar așa de gătiți, cât să aibă cu ce trăi peste tot postul.

Mai pe urmă vei avea grijă de vei trimite în tot anul pe Pasci și pe Simihaiul (Sân-Mihaiu) Ungurilor la Directorul despre toate școalele, câte vei avea în Eparchie-ți Informațiile, care se poruncesc în tabella cea mai de pre urmă a Decretumului. Fi blagoslovit. Blaj 20 Iunie 1787.

Al Frației Tale

de binevoitoriu

Vlădica Ioan Bob m. p.

II.

Nr. 2125—1825.

Reverende Domine Archi-Diacone!

Dignatus fuit Excelsum Regium Gubernium medio gratiosae suae copialiter isthic advolutae Ordinationis dedto 28-ae Xbris a. pr. Nroque Gubli 12749 a Magistratu hocce relationem super existentibus in gremio Sedis hujatis Ecclesiis Valachicis utriusque ritus (!) numero item ad quamvis ejusmodi Ecclesiam spectantium fidelium, et demum super quaestione an et ubinam nominanter scholae triviales pro erudienda juventute et quomodo fundatae existant cointeligenas cum Archidiaconis tam Graeci ritus Unitorum conficiendam et submittendam gratiose deprecere.

fr. l. cop. ad Nr. 241—1825

In obsequium praelaudatae hujus Ordinationis non defuit Magistratus confectionem genuinae consignationis Ecclesiarum et scholarum trivialium Graeci ritus addictorum in hac Sede commorantium Inspectoribus Circulorum committere, qui singuli particulares in advoluto originaliter adjacentis horum submiserunt consignationes, quas, priusquam exinde totalis conspectus subscriptione tam Reverendae Dominationis Vestrae, quam etiam Archi-Diaconi Non-unitorum roborandus conficeretur, Excelso R. Gubernio submittendus, ptitulatae Donimationi Vestrae pro statu notitiae et adjustandorum cum concernentibus locorum parochis adjustatione eo adjecto transposimus quod easdem particulares Consignationes D. Archidiacono quoque Graeci ritus Nonunitorum praefatum in finem suo tempore abhinc communicandas habito usu quam tocijus remittere non gravetur, quo ordinationi Excelsi R. Gubernii satisfacere possit.

accl. fr. 29 orig.

Quae in nexu honorificae requisitionis Reverendae DVestrae dedto 24-a Augusti a. c. reponenda esse duximus, solita observatione persistimus.

R DVestrae

obligatissimi Servi

Magistratus L. R. Civitatis ac Sedis Cib.

Cibinii die 1-a Septembris 1825.

Hochmeister m. p., consul.

Simon Schreiber m. p., not.

Copia Decreti Gubl. ad Nr. 241/825 ad Magistratum Cibiniensem emanati dedto 28-a Xbr. 1824.

P. T.

Felséges Urunk a maga Klmes Atyaj Gondoskodását a tudatlan Oláh nép lehető kipallérozására is kiterjesztvén a mult Aug. 2-ról ²²³⁰_{A. 68} udvari szám alatt költ Klmes Decretumában a többek között azt méltóztatott parantsolni, hogy minden akár egyesült akár nem egyesült Görög Vallásu Anya Ecclesiákban a nevendék Gyermekok oktatására oskolák állittassanak fel; mely Klmes K. Rendelés hogy annál nagyobb pontossággal telyesittethessék, meghagyatik ezennel Klmeteknek, hogy az illető mind két Görög Vallásu Esperestekkel egyet értvén és számba vévén, hogy a Klmetek Jurisdiktiojok kebelében hány Görög Vallásu mater Ecclesiák vannak 's mind a két ritus (!) részéről azok in circa hány halgatokból alyanak 's azok közül melyek azok, a melyekben most oskolák vannak és melyek azok a hol nintsenek, és az olyan Ecclesiákban a hol már oskolák vannak, a tanitok mitsoda fizetést kapnak; mindezekről készitsenek egy tökéletes Consignatitot 's aztat legfelyebb három holnapok alatt ide a további rendelések megtétele végett mulhatatlanul külgyek fel. E Regio magni principatus Tranniae Gubernio.

I. B. Josika.

Ladislaus Csedő, Cancellarius.

Ios. B. Nalatzy,
Secr.

↓

FLUERUL LUI IANCU.

Privitor la împrejurarea, cum s'a găsit fluerul lui Avram Iancu, menit pentru museul nostru național, fluer, de care în săptemânile din urmă s'a făcut amintire în diaristica română, cum și la ultimele momente din viața eroului, lăsăm să urmeze interesanta scrisoare a dlui Gerasim Candrea, avocat în Baia de Criș, adresată dlui Ios. Sterca Șuluțu, împreună cu „Promemoria“, îndorsată de dl D. Șuluțu pe scrisoare amintită. Iată-o :

Prea stimate Domnule!

Răspunzând la prețuita Dtale scrisoare ddto 20/VI a. c. referitor la fluerul regretatului nostru martir Iancu, mă grăbesc a vă da următoarea deslușire:

Fericitul Avram înainte de moartea sa mai bine de un an se susținea în locul predilecțiunii sale în Baia de Criș și fără a avé o locuință stabilă, se adăpostea preste noapte când la unul când la altul, dar mai ales la covrigarul Ioan Liber (român), unde întins pe o targă, ce era dinaintea cuptoriștei, odichnea preste noapte și de unde prin fluerul său delecta și încânta publicul cu melodiile sale melancolice seara și des de dimineață.

Observ, că regretatul Iancu înainte de moartea sa cu mai multe luni, având erupțiune de sânge, a fost îngrijit și căutat mai mult timp în spitalul comitatens de aici, de unde ieșind ca reconvalescent, își petrecea după cum amintii mai sus, mai bucuros în Baia de Criș.

Așa s'a întâmplat și în fatala dimineață a morții sale, că atins de un nou acces de tasă, i s'a rupt verosimil o arteră internă și sângerând și-a dat nobilul său suflet pe targa covrigarului Liber, la carele rămânse-se peste noapte.

Ioan Liber a fost primul care a dat de desastru, și carele aflând fluerul în așternut l-a luat și l-a păstrat până ce mi l-a dat mie, ca o scumpă suvenire dela răparsatul.

S'au încercat mai mulți a procura fluerul dela dînsul, dar înzădar, pentru-că refusa mereu, și și mie numai după aceea mi l-a predat, după-ce i-am spus, că ce însemnătate are fluerul pentru națiunea noastră și după-ce l-am ascurat, că se va păstra în museul național și se va face amintire pe calea publicistice și despre numele său.

Acesta e istoricul fluerului, și eu ca unul, ce pe timpul acela eram ca funcționar la tribunalul reg. din Baia de Criș, pot constata că decesul martirului Avram a urmat la domiciliul amintitului Liber, și sciu că repausatul purta totdeauna fluerile sale cu sine, (avea doue, unul fluer-baston și altul micuț de cireș), deci presupun cu toată positivitaea că fluerul-baston, pe carele vi l-am trimis, este unul din fluerile regretatului.

Ce s'a ales de al doilea fluer, nu am putut erua; se vorbesce însă, că s'ar fi aflând în museul de antichități din anii 1848/9 din Arad, și vădându-l, l-aș recunoasce.

Ocasionaliter mergând pe la Arad și cercetând museul, despre cele aflate vă voi raporta.

Cu aceste cred a mă fi desărcinat de onorabila încredințare, ce mi-ați făcut și pre lângă expresiunea distinsei stime, ce vă păstrez, sum

Al Prea Onorat Dtale

Baia de Criș la 23 Iunie 1899.

devotat serv

Gerasim Candrea

advocat.

Promemoria.

În urma urmelor totuși mi-a fost dat, să pot statorî adevărul adevăr despre cele mai de pe urmă momente din viața amicului meu, nefericitul Avram Iancu; precum și locul și împrejurările, între cari a urmat moartea dînsului, în dimineața zilei de 10 Septembrie 1872.

Pentru ca să se scie, constat că: nu este adevărat ceea ce dușmanii neamului românesc au răspândit, că Iancu ar fi murit sub garduri, în stare de beție, ci adevărul e ceea ce prin acest act autentic se mărturisește.

Sibiiu, în 24 Iunie 1899.

Iosif Sterca Șuluțu.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Societatea pentru fond de teatru român la Seliște. În numărul III. al revistei noastre vorbind despre activitatea, ce o desvoaltă comitetul societății pentru fond de teatru rom., amintirăm, că anul acesta adunarea generală a acestei societăți se va ține la Abrud în 16 și 17 Iulie n.; de atunci a întreprins însă moartea regretatului fruntaș din Munții apuseni, Alexandru Filip, și astfel din cauza doliului pentru reposatul fruntaș s'a abandonat planul de a se întruni adunarea generală la Abrud. Președintele societății, D. Iosif Vulcan s'a adresat în numele comitetului la fruntașii noștri din Seliște, lângă Sibiiu, cu dorința, ca societatea să-și poată ține adunarea generală anul acesta acolo. Fruntașii selișteni convocați în o conferință la 29 Maiu de către D. Dumitru Banciu, căruia a fost adresată scrisoarea, au întimpinat cu cea mai mare bucurie aceasta dorință și au decis cu însuflețire generală să invite societatea a-și ține anul acesta adunarea generală în Seliște. Cum ne spune „Familia“ comitetul societății, în conformitate cu dorința inteligenței și a fruntașilor din Seliște, a decis deci, ca adunarea generală să se țină la 30 și 31 Iulie n. Comitetul arangiator din Seliște, instituit pentru primirea oaspeților și aranjarea părții sociale a festivităților, s'a pus pe lucru, ca aceasta adunare culturală să aibă un succes vrednic de frumosul ținut românesc, în mijlocul căruia se ține. În 29 Iulie se va face primirea comitetului și a oaspeților la gară, seara întrunire de cunoștință. În 30 serviciu divin, apoi ședința I în sala festivă a școalei, după care va urma un banchet, sara concert dat de reuniunea română de cântări de acolo și reprezentație teatrală, jucându-se piesa „Idil la țeară“, apoi petrecere cu joc în pavilion, care va fi luminat cu acetylen. În 31 Iulie ședința a II, prânz în case private, iar la oarele 3 petrecere poporală, la care

va lua parte poporul din Seliște și din întreg jurul, la Neted (pădure), sau dacă plouă, în pavilion. Aici se vor pute vedé jocurile și porturile naționale ale întregii mărginimi. Unii membri sunt de părerea să se aranjeze și o expoziție pentru lucruri de mână, țesături etc.

Bibliografie.

Românii din Transilvania la 1733. Sub acest titlu a apărut în broșură separată conscripția episcopului Ioan In. Klein de Sadu, publicată în nrul ultim din anul trecut al revistei noastre „Transilvania“ după manuscriptul aflător în Museul Brukenthal din Sibiiu, de N. Togan. Broșura se poate comanda dela biroul Asociațiunii (Strada morii Nr. 8). Prețul 30 cr., plus 3 cr. porto postal.

Schițe din Italia, de Teodor Bulc, profesor în Beiuș, bine cunoscut publicului nostru din coloanele „Familiei“, unde și-a publicat cea mai mare parte a impresiunilor sale de călătorie, pe cari în toamna trecută le-a scos în volum, în tipografia „Aurora“ A. Todoran din Gherla. Cartea cuprinde 265 pag. 8°, e scrisă într'un stil ușor și interesant și ofere prețioase informațiuni și învățături privitor la țeara artelor — Italia. Prețul 2 coroane.

Amintiri din Grecia, de Teodor Bulc. Gherla. Tipografia „Aurora“ A. Todoran. 1899. Form. 8° 127 pag. Prețul 60 cr. O nouă carte a autorului cuprinzând impresiunile sale de călătorie, făcută în 1895 în Grecia, la cari a mai adăugat din mai mulți autori, tot ce i-s'a părut a fi interesant din punct de vedere științific și artistic. E scrisă în același stil ușor și interesant, care îl caracterizează pe autor. Iată capitolele principale: Dela Budapesta până la granița Turciei. Macedonia. Ūscuib. Salonic. Pe Marea Egeică către Atena. Pireus. Atena. Scrieri de felul acesta, fiind destul de rari în literatura noastră, recomandăm cărțile D-lui Bulc celor-ce doresc să cunoască mai de aproape cele 2 clasice țeri.

Istoria literaturii latine. Vol. I. Literatura latină arhaică de D. Evolceanu, conferențiar la Universitatea din Bucuresci. (Institutul de arte grafice și editura „Minerva“ Filip, Moroianu, Popovici și Tălașescu. Bucuresci, 1899. form. 8°. 181 pag. Prețul 3 lei). Presenta lucrare este cursul de istoria literaturii latine făcut de autor la facultatea de litere din Bucuresci în anii școlari 1894—95 și 1897—98. Autorul a căutat mai mult să combine observațiile sale, scoase din cetirea tuturor fragmentelor și operelor păstrate din perioada arhaică a literaturii latine, cu ale tuturor istoricilor mai cunoscuți, și să le concentreze într'un volum, cât mai restrâns, pentru trebuințele studenților facultăților de litere. Ca execuțiune tehnică volumul acesta se presintă cât se poate de bine.

Texte din literatura poporană română, adunate de Dr. G. Alexici. Tom. I. Poesia tradițională. Budapesta. Editura autorului, 1899. XIV + 294 pag. 8°. Prețul 3 fl. Autorul în prefața acestui volum, scrisă într'o limbă neobicinuită în literatura română, spune,

că textele, ce le presintă publicității, le-a adunat din părțile ungurene și bănățene, și că materialul adunat l-a descris întocmai cum îl rostese poporul. Volumul present cuprinde: cântece bețărănești, balade, romane, colinde, cântece de stea, descântece, gâcituri, frânturi de limbă — (frământări de limbă?), batjocuri, jocuri prunecesi (jocuri de copii?), vrăjituiri, povești și snoave. La sfârșitul volumului autorul dă deslușiri asupra unor bucăți, și promite, că alte doue volume vor urma, dând în tom. II. poezie lirică cu o prefață despre ritmul poeziei populare, iar în tom. III. gramatica materialului și vocabularul, întru cât se poate etimologic, al cuvintelor necunoscut de toți Români, sau mai rar folosite. Dacă D. Alexiei a reușit a reproduce — după cum spune — întocmai graiul poporului român din părțile ungurene, publicațiunea de față va fi de interes și de folos pentru folkloriștii noștri.

Balade populare, culese de *Avram Corcea*, preot ort. rom. în Coșteiu. Caransebeș, editura și tipariul Tipografiei și Librăriei diecesane. 1899. Form. 8° 138 pag. Volumul cuprinde pe lângă o prefață, 20 balade frumoase, dintre cari multe deja publicate în ziarul „Tribuna“, iar unele, în deosebire despre *Novăcesci*, se publică acum pentru întâia-ori. Ca execuțiune tehnică volumul se presintă elegant, hârtie fină, tipar frumos. Prețul unui exemplar 80 cr., plus 5 cr. portul postal. Se capetă la librăriile rom. din: Caransebeș, Sibiiu (libr. archid.), Brașov (N. I. Ciureu), Gherla (A. Todoran) și Bucuresci (Socec și Comp.).

Revista revistelor.

„**Literatura și Arta română**“. Din anul III al acestei elegante reviste au apărut pân' acum 6 nri; din prețioasele materii publicate remarcăm: *Poesii* de: G. Coșbuc. A. Naum, D. Nanu, I. N. Roman, H. Coșoi, Sylvio, G. Tutoveanu, Al. Dorin, D. C. Ollănescu, Ana Ciupagea, R. D. Rosetti, Al. Zamfirescu. — *Povești, nuvele, schițe, fantasil*, de: Ciru Oeconomu: Fiica lui Sejan, admirabila poveste istorică (continuare din an. II.); I. Th. Florescu: Puii; Lacrămile lui Don Juan; A. Sarena Miresme; O. G. Lecca: Infinitul; Iuliu Dragomirescu: În umbra nopții; D. Nanu: Părintele Benedict. — *Studii*, de: D. C. Ollănescu: Societatea filarmonică; C. A. Rosetti, critic și director de teatru; G. Adamescu: Epoca regulamentară; N. Iorga: Frumusețea în scrierea istoriei; I. L. Carăgiale: Ion Brezeanu; G. D. Scraba: Suceava; C. G. Dissescu: Psihologia călugărului; N. Petrașcu: Creșterea femeii; Ioan Georgescu — schiță biografică —; Iulian; G. I. Ionnescu-Gion: Giuvaericalele vremurilor bețărăne: B. Iorgulescu: Notițe asupra mănăstirii Cislău; C. Rădulescu-Motru: Despre romantism prefață la fasc. IV. din „Studii filosofice“; R. Novian: Islanda, note de călătorie. Dintre numeroasele ilustrații, artistice executate, însemnăm următoarele: Faun danțând, de O. Spetea; Portretul D-nei B., de C. Stăncescu; Mănăstirea Cetățuia din Iași, zidită de Duca-Vodă la 1672; Fac-simile după un manuscris vechiu, de V. Alexandri; Biserica Sf. Gheorghe din Suceava; Biserica Mirăuților, tot de acolo; Castelul din Suceava; Zamka tot de acolo; Orientală, de Ch. Loghi; Bust, de F. Storek; Ruina bisericii cat. Sănicoara din Curtea de Argeș (Neagoe Voevod); Copilă rugându-se, de I. Georgescu; Ușile mănăstirii Cislău; Portretul D-nei A., de T. Aman; Palatul Bibescu dela Mogoșoaia; Palatul Cereului militar din Bucuresci; plan de N. Maimarol, arhitect, premiat la concursul internațional din Aprilie 1899 (9 ilustrațiuni). — Revista „Literatura și Arta română“ apare în Bucuresci la 25 ale fecărei luni. Direcția și Administrația: Str. Fântâni Nr. 46. Abonamentul în țeară 30 lei pe an; în străinătate 40 lei. Un număr 2 lei 50 bani.

Revista „Tinerimea română“, publicațiune a societății științifice literare cu același nume, sub direcțiunea lui *Gregorie G. Tocilescu*, membru al Academiei Române și profesor la Universitate. Nona serie. Vol. II. fasc. 1 (1899) cuprinde următoarele materii: Gr. G. Tocilescu, Monumentele epigrafice și sculpturali ale Museului National de antichități din Bucuresci. — V. A. Urechiiă, Biserica sub Grigorie D. Ghica, 1822—28; — M. Soutzo, Étude sur les Monnaies impériales romaines: Le système monétaire de Néron; — O. Lugoșianu, Însemnări din bețărăni; — N. I. Apostolescu, Puțină Zacherlină; — Comit. societății, Din Societate, și 18 clișeuri. — Fasc. II.: Continuarea studiului lui Tocilescu din fasc.

precedent; — Gr. C. Conduratu, Considerațiuni despre studiile asupra vechiului drept român; — D. Munténu-Rîmnic, Mișcarea literară peste munți; — Dr. Ghidionescu, Higiena școlară; * * Din literatura poporană nescrisă, și 7 clișeuri. — Aceasta valoroasă revistă apare în Bucuresci de 6-ori pe an în fasciculi de 8—10 coli, cu stampe, gravuri și facișmile, formând în fie-care an doue volume de cel puțin 400 pag. Abonamentul începe la 1 Maiu. Costul pe an este de lei 20, iar pentru membrii Societății „Tinerimea română“ lei 15. Comitetul de redacțiune se compune din Director: Gr. G. Tocilescu; Redactor șef: Vasile D. Păun; Membri: V. A. Urechia, Gr. Stefanescu, M. Vlădescu, Șt. Michăilescu, G. I. Ionescu-Gion, M. Dragomirescu, N. D. Dumitrescu, și G. O. Gârbea, apoi mai mulți membri colaboratori și m. colaboratori corespondenți. — Pentru tot ce privește redacțiunea, a se adresa D-lui Gr. G. Tocilescu, str. Primăverei Nr. 40, Bucuresci. În ce se atinge de administrațiune, plata de abonamente și ori-ce altă corespondență, a se adresa D-lui N. S. Dumitrescu, Calea Victoriei Nr. 110, Bucuresci. —

Din literatura străină.

„*Erdélyi Muzeum.*“ Având la dispoziție publicațiunile reuniunii „*Erdélyi Muzeum-Egylet*“ din Cluj, credem a face un serviciu oamenilor noștri de litere, publicând un repertoriu despre materiile de interes special românesc, tractate în acele publicațiuni. Astfel găsim în:

„*Erdélyi Muzeum*“, cursul I. 1874: Vechimea limbei române în Dacia, de Dr. Gr. Silași. Curs. II. 1875: Dialectul macedo-român, de același. Curs. IV. 1877: Nouă inscripțiuni române în Transilvania. Curs. VII. 1880: Uciderea cardinalului-principe Andreiu Báthori și antecedentele aceleia, de Dr. Nemes Elek.

„*Erdélyi Muzeum*“, noua serie, vol. IV. 1887: Despre Moți, de Moldován Gergely. Vol. V, 1888: Descântecele la Români; Sburătoarele în fantasia poporului român, de Moldován Gergely; Epigrafia Daciei; Ampelum, ca centrul minieritului de aur în Dacia, de Téglás Gábor. Vol. VI. 1889: Contribuiri mai noue la epigrafia Daciei, de Király Pál și Téglás Gábor; Dora d' Istria, de contele Kuun Géza; Uniunea religioasă a poporului român din Transilvania cu Roma, de Moldován Gergely; Inscripțiuni mai nouă din regiunea auriferă a Transilvaniei, de Téglás Gábor. Vol. VII. 1890: Din credințele poporului român; Din istoria iobagilor români; Viața și operele lui George Șincai, de Moldován Gergely; Iulius Alexander, antreprenor de stat în Dacia; contribuiri mai nouă la epigrafia Daciei, de Téglás Gábor. Vol. IX. 1892: Monumente istorice dela Făgăraș, de Szádéczy Lajos; Două disertații despre colonisările valache. (Recensiune); Istoria Albei-Iulie, de Király Pál (Recensiune). Vol. XI 1894: sunt Moșii Secui? de Moldován Gergely; Rolul Ardealului în luptele Maghiarilor pentru libertate și istoria uniunii, de Dr. Szádéczy Lajos; Reflexiuni la disertația lui Hasdeu: Strat și substrat, de Veres Endre; Istoria Daciei, scrisă de Király Pál (Recensiune); „Ungaria“ lui Moldován Gergely (Recensiune de Veress Endre); Dușmanii lui Mihaiu Viteazul de I. G. Ionescu-Gion, în traducerea maghiară a lui Veress Endre (Recensiune de Krenner Miklos); Istoria Transilvaniei și

a lui Mihaiu Vodă. 1595—1601, de Szádéczy Lajos (Recensiune). Vol. XII. 1895: Despre săbiile Dacilor, de Fenichel Sámuel; Antichitate romană interesantă, de Dr. Fináli Henric; Rapoartele de clădire și locuință ale Valachilor din cott. Făgărașului, de Györke Lajos; Cetăți dace în părțile muntoase de est și nord ale cott. Odorheiului, de Téglás Gábor; Istoria Valachilor de Hunfalvy Pál (Recensiune de Moldován Gergely); Scrisori deschise către presidentul Ligei culturale române din Bucuresci, V. A. Urechia, de Moldován Gergely (Recensiune); Chestiunea română și politica națională maghiară de Tibád Antal (Recensiune); Contribuire la istoria revoluțiunii lui Horia, de Vas. Miklos; Poesie poporală sēcuiască despre Valachia, de Kanyaró Ferencz. Vol. XIII. 1896: Cetățile confiniere romane la poalele Hargitei, scopul și sistemul de apărare al frontierelor estice, de Téglás Gábor; Istoria și starea prezentă aspirațiunilor naționale române, de Iancsó Benedek (Recensiune); „Vloch-i“ în Persia la începutul secl. XVII., de Kr. L.; Ocuparea patriei și Transilvania, de Dr. Karácsonyi János (Recensiune); Sěrbitoarea comemorativă milenară a cott. Hunedoarei. Vol. XIV. 1897: Comuna, biserica și casa română în cott. Albei-inferioare, de Moldován Gergely; Castrul roman și baia lui militară dela Odorheiul-sēcuesc, de Téglás Gábor; Necrologul lui Grigoriu Silași, de Moldován Gergely. Vol. XV. 1898: Napoca (Clujul Romanilor), de Király Pál; Uvrajele de apărare străvechi din partea sud. a Munților metalici ai Transilvaniei și locuitorii lor cei mai vechi, de Téglás Gábor; Seminarul român din Lipsca: Vierter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar zu Leipzig), von Dr. Gustav Weigand (Recensiune de Kropf Lajos).

În nex cu acest repertoriu, fiind foarte caracteristică, reproducem la acest loc poesia poporală sēcuiască, amintită mai sus, referitoare la România:

Oláhország messzi ország, idegen.

Jobb nekünk, lám, megmaradni idebenn.

Székely legény odaküjél elpusztul;

Székely leány bojárók közt időkorán elvirul.

Oláhország közepébe' van egy ház.

Édes rózsám, izend meg a galambodnak, mit csinálsz?

Ne izend meg, úgy is tudom, ott hervadsz.

Hej! elvesztett koszorúért reggel-este sóhajtgatsz,

Ne menj rózsám, ne menj oláh földre bé!

Látod, nyujtom marasztaló két karomat te feléd.

Ha méssz, tüzz' hajadba cziprus virágot;

Ha itt maradsz, majd én tűzök belé rózsá virágot.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Examenele la școala civilă de fete cu internat, susținută de „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“ s'au ținut conform programei statorite. Sâmbătă în 24 Iunie dela 9—11 ore a. m. s'a ținut examenul *privat* cu elevele din cursul complementar, iar Luni, Marți și Mercuri în 26—28 Iunie s'au ținut examenele *publice* cu cele patru clase începându-se cu studiul religiunii. La examene a participat un public numeros și distins. Examenele din studiul religiunii au fost conduse de delegații celor două Consistorii române (Sibiiu și Blaj), iar la celelalte a presidat delegatul comitetului central D. Nicolau Ivan. Incheierea solemnă a anului școlar s'a făcut Mercuri după amiazi pe lângă o programă variată și interesantă; la aceasta solemnitate a fost de față și Excelenția Sa I. P. S. D. Archiepiscop și Metropolit, Ioan Meșianu, dând de încheiere frumoase învățături elevelor școliei. Date mai detaliata despre școală și internat se găsesc în programa institutului, publicată de directorul Dr. Vasile Bologa. Condițiunile de primire în școală și internat, le dăm în partea oficială a revistei noastre. Aici mai notăm, că școala civilă a fost cercetată în anul școlar 1898/9 de 80 eleve, iar cursul complementar de 6 eleve. Internatul a adăpostit 47 eleve. — În general observăm, că școala civilă stă în toată privința la nivelul celor mai bune școli de categoria ei, și împlinesce o înaltă misiune în mijlocul poporului nostru.

Din despărțeminte.

Despărțământul Bocșei este unul dintre despărțemintele, cari își înțeleg mai bine misiunea. Înființat abia în anul trecut, acest desp. are preste 60 membri ordinari, a înființat 3 agenturi și tot atâtea biblioteci populare și continuă cu cel mai laudabil zel a deștepta interes în masele poporului față de nobilele scopuri ale Asociațiunii, respândind lumină în poporațiunea românească aparținătoare cercului seu de activitate. În contrast cu multe altele, despărț. Bocșei face progrese neîntrerupt și pe când din alte părți ne este dat a auzi numai lamentări, dela Bocșa ne vin știri, cari ne umplu de o adevărată bucurie. Ele vor anima, credem, și pe fruntașii altor despărțeminte și celor rămase îndărăt le vor da impuls a stăruii pentru-ca să iese din amorțala, în care se află de ani, unele chiar dela înființare. Scrisoarea ultimă a dlui Budințianu, (directorul despărțământului) o dăm în cele următoare:

Onorat comitet central!

Am onorul a relaționa, că comitetul desp. „Bocșa“ a ținut în 21 Maiu a. c. o conferință publică în comuna Rafna. Succesul obținut a întrecut așteptările noastre. Au participat preste 300 de poporeni. În urmarea prezentării marei mulțimi am fost necesitați a ținé conferința sub cerul liber, în curtea școliei române gr. or.

Deschiderea conferinței s'a făcut după finirea cultului divin în bisericile române de ambele rituri și deși căldura era foarte mare, poporul adunat a stat neclintit preste 2 oare cu capul descoperit și a ascultat cu cea mai mare atențiune și interes prelegerile conferinței. Purtarea poporului a fost exemplară. A vorbit despre Astra și scopurile ei dl Ioan Marcu, despre *economia rațională* directorul desp. și despre *valorarea poamelor* dl Petru Ieremia. Tractatul dlui Ieremia a produs efectul cel mai mare asupra ascultătorilor, atât prin actualitatea obiectului, îndeosebi pentru Rafnenți, cât și prin nimeritul mod de predare. Mi-am propus a lăsa să se tipărească discursul și a-l împărți în mai multe sute de exemplare între popor.

Raportez mai departe, că în comuna Rafna, conform protocolului alăturat, s'a înființat și o agentură și s'a pus baza unei biblioteci populare, spre care scop am donat eu mai multe exemplare din tractatele existente asupra chestiunilor economice.

Taxele dela membri le voi transpune în scurt timp.

Tot mai mult ne convingem despre însemnătatea ce o au conferințele ambulante pentru generalizarea cunoștințelor folositoare la popor și atragerea lui pentru scopurile Astrei. Conferințele noastre au devenit deja foarte dorite de popor. Ne vin din toate părțile invitații pentru ținerea lor și noi vom căuta să satisfacem acestei dorințe în interesul cauzei, ceea ce pe viitor vom pute-o face tot cu mai mult efect, pentru că numărul conferențiarilor harnici ni-se înmulțește în mod foarte îmbucurător.

În fine amintesc, că comitetul cercual se prepară pentru ținerea adunării despărțământului. Am decis, ca locul ținerii să fie Bocșa-română, cea mai puternică și inteligentă comună din desp. Bocșa. Propunerea a fost primită cu însuflețire din partea tuturor oamenilor de valoare din acea comună.

Bocșa germană în 13 Iunie 1899.

Ion Budințian m. p.,
dir. desp.

Desp. Caransebeșului. În decursul anului 1898 se organizaseră pe teritoriul comitatului Caraș-Severin 3 despărțăminte noue ale Asociațiunii și anume: desp. Lugoșului, al Oraviței și Bocșei, cari desvoaltă un zel foarte laudabil în interesul Asociațiunii. La 4 Maiu n. a. c. s'a înființat un al patrulea desp. pe teritoriul numitului comitat: despărț. *Caransebeșului*, căruia îi aparțin comunele din cercurile pretoriale Caransebeș, Bozovici, Teregova și Orșova, unde Asociațiunea a avut în timpul din urmă 1 membru fondator și 8 membri ordinari, de toți 9. Cu organizarea acestui desp. a fost încredințat din partea comitetului central dl protopresbiter din Caransebeș Andreiu Ghidiu.

Adunarea s'a ținut în Caransebeș și au fost prezenți 30 participanți. S'au înscris membri ai Asociațiunii: 23 ordinari cu taxa de câte

5 fl. și 7 ajutători cu taxă de câte 1 fl., colectându-se suma de 127 fl., care s'a trimis deja comitetului central. Ați numărul membrilor din acest desp. este: 1 fondator, 31 ordinari și 7 ajutători, total 39. De director a fost ales dl protopresbiter Andreiu Ghidiu, iar membri ai comitetului cerc. domnii: Dr. Iuliu Olariu, Gerasim Sêrb, Iuliu Musta și George Tătuc. Adunarea a decis ca comitetul cerc. să trimită preoțimeii din desp. liste în scopul de a câștiga membri noi și aceeași să fie recercată a intreveni ca și parochiile, respective bisericile să se facă membri ai Asociațiunii. Precum se vede adunarea din chestiune a reușit destul de bine, dispozițiunile luate pentru câștigarea de membri — îndeosebi cea pentru-ca și bisericile să se facă membri — sunt foarte salutare. Astfel de dispozițiuni în interesul cauzei ar fi de dorit să se facă în toate despărțemintele. Totodată nutrim speranța, că acest desp., în scurt timp îl vom pute număra între cele dintâi despărțeminte ale Asociațiunii.

Despărț. I., al Brașovului, despre a cărui activitate din anul trecut am publicat date interesante în Nr. I — II ai „Transilvaniei“ pe a. c., din Ți în Ți face progrese, cari umplu de bucurie inima tuturor oamenilor de bine. Întemplantarea numai a adus cu sine ca el să fie numit desp. „prim“ al Asociațiunii; conducătorii sei însă i-au câștigat de fapt și rangul prim cu tot dreptul meritat.

Acest desp. a ținut în fie-care lună câte o ședință de comitet și adunarea cercuală ordinară din a. c. — prima între toate adunările despărțemintelor —, conform §. 17 din regulament, s'a ținut „în semestrul I,“ al anului.

Vrednicii conducători ai acestui desp. lucrează după un *plan* bine stabilit, și aceasta e cea dintâiu cerință ca o lucrare să poată isbuti. Astfel ar trebui să lucreze conducătorii tuturor despărțemintelor.

Numărul membrilor, care la sfîrșitul an. 1898 era 164, în 11 Iunie a. c. cu ocasiunea adunării cercuale ținute în Cernatul Săcelelor, s'a ridicat la 189. Fără membri în număr corespundător, cari să-și plătească regulat cotisațiunile anuale sau lunare, activitatea ori-cărei Asociațiuni nu poate da cu spor înainte. Și acestei condițiuni indispensabile comitetul desp. s'a năzuit a satisface în primul loc.

Fiindcă din taxele de membri numai o parte mai mică se poate folosi spre scopurile despărțemintului, s'au luat măsuri, ca să se adune mijloacele necesare pentru organizarea *agenturilor comunale* și înființarea *bibliotecelor populare*. Spre acest scop 6 domni plătesc regulat taxă lunară de câte 1 fl., mai mulți autori au dăruit un număr frumos de cărți, unii domni au contribuit cu diferite sume de bani, chiar și până la câte 20 fl., mai departe s'au colectat bani și din sinul agenturilor; iar ca ajutoare foarte considerabile se notează venitul de 199 fl. 48 cr. dela o producțiune a *diletanșilor români din Brașov* și 109 fl. 89 cr. dela o altă

producțiune. Isvoare se află; ele însă trebuie căutate și exploatare. Unde astfel se lucrează succesele sunt evidente. La sfârșitul an. trecut în desp. acesta erau 4 biblioteci populare, acum sunt 8, fiecare constătătoare din câte 80—100 volume în preț de câte 80—130 fl. În raportul seu comitetul desp. țice privitor la bibliotecile populare, între altele: „Dacă însă în privința bibliotecelor populare putem da onor. adunări aceste îmbucurătoare informațiuni, meritul de căpetenie este al acelor prea stimate persoane, cari, recunoscând înseamnătaea acestor biblioteci, n'au pregetat a contribui la realizarea lor parte cu bani, parte cu cărți, înlesnind astfel foarte mult lucrarea comitetului. Și cu bucurie înregistrăm, că între spriginitorii bibliotecelor noastre populare numărăm reprezentanți din toate clasele noastre sociale, săteni și orașeni; plugari, funcționari, și comercianți; bărbați și femei — dovadă, că zelul pentru cultură a prins rădăcini în întreagă societatea noastră și de altă parte, dovadă, că publicul nostru, cu toate împrejurările grele, în cari trăiesce, este gata a sprijini ori și ce întreprindere merită a contribui la înaintarea poporului“. — Comitetul desp. are speranță, că dacă exemplele aceste vor afla și alți imitatori, în 3—4 ani fiecare din cele 26 comune de pe teritoriul desp. Brașov va fi provădută cu câte o bibliotecă populară. Astfel mult adevăr exprimă dl Maior, v. preș. desp. când țice: „Pentru 8 mii de Români de pe teritoriul desp. nostru am deschis comorile sciinței și învățaturii românesce. Să li-o deschidem și la ceilalți 22,000, căci și ei sunt ai noștri“.

La sfârșitul anului trecut se aflau înființate 7 agenturi comunale, iar acum sunt 13.

În raport se face amintire și de proiectata „Casă națională“ și s'a adresat publicului din desp. un apel călduros, ca să sprijinească această întreprindere prin daruri în bani sau „prin obiecte destinate a se așeza în muzeul național, ca d. es. costume originale, bani și cărți vechi, instrumente și vase remase din vechime, etc.“

Parastasul, ce a premers adunării, și pomenirea numelor membrilor reposați încă ni-se pare o măsură foarte salutară, care ar trebui practicată pretutindenea la asemenea ocațiuni.

Un bun început s'a făcut în acest desp. și cu ținerea *prelegerilor populare* ș. a.

Activitatea acestui brav desp. este mai pe sus de orice laudă. Iar domnii: *Andrieu Bârsean*, director, *Gregoriu Maior*, vice președ., *Cornel Aiser*, cassar, *N. Bogdan*, secretar, etc. exerciază un apostolat în tot înțelesul cuvântului în calitate de conducători ai despărțământului. Activitatea dinșilor, e de dorit să nu o piardă din vedere conducătorii tuturor despărțământelor Asociațiunii, pentru-că aici este deja făcut un început serios și bun, care se continuă după un plan bine definit și cu stăruință firmă.